
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

ZINSONTLEDING.

EEN BEKNOPT LEERBOEKJE

VOOR DE

VOLKSSCHOOL,

DOOR

J. H. VAN DALE,

In leven Hoofdonderwijzer te Sluis.

VIERDE DRUK.

Nederlandsch Schoolmuseum

Prinsengracht 151, bij de Prinsenstraat

AMSTERDAM

SCHOONHOVEN

S. E. VAN NOOFEN.

1875.

Obi 3027

2455

ZINSONTLEDING.

EEN BEKNOPT LEERBOEKJE

VOOR DE

VOLKSSCHOOL

DOOR

J. H. VAN DALE,

In leven Hoofdonderwijzer te Sluis.

Vierde Druk.

SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.

1875.

VOORBERICHT.

Hoe gewenscht ook het debiet, hoe gunstig ook de beoordeeling mocht zijn, aan mijn Leerboek der Zinsontleding te beurt gevallen, toch waren er velen, die meenden, dat eene beknopte eenvoudige Zinsontleding den onderwijzer der gewone dorpschool vooral, en hem, die tevreden is, wanneer zijne leerlingen de voornaamste deelen van den volzin kunnen aanwijzen, hoogst welkom zijn zou. Ziedaar dan, waarom wij dit leerboekje hebben samengesteld, waarin wij getracht hebben eenvoudigheid en beknoptheid aan degelijkheid te paren, en iets te leveren, dat grootendels bruikbaar is voor elke schoo'. Begeert men omtrent het eene of andere punt nadere inlichting, dan kan men die in mijn Handboek of

—

Leerboek vinden. Behoudens enkele wijzigingen, naar ik hoop. zoovele verbeteringen, is deze tweede druk gelijk aan den eersten.

Sluis, 1 Jan. 1869.

J. H. VAN DALE.

~~~~~

Onlangs ontving ik van den Heer VAN NOOTEN bericht, dat er een begin moest gemaakt worden met den herdruk van dit boekje en verzocht hij mij tevens of ik mij weder, evenals bij den vijfden druk van VAN DALES Beknopte Nederlandsche Spraakkunst, met de correctie der proeven zou willen belasten. Volgaarne heb ik aan zijn verzoek voldaan. Dat nu deze druk even gunstig ontvangen worde als de vorige, is mijn innige wensch.

Zoo schreef ik nu twee jaren geleden bij de uitgave van den derden druk. Met blijdschap heb ik thans ook dezen vierden druk voor de pers gereedgemaakt.

's Gravenhage, 9 October '75.

J. MANHAVE.

ZINSONTLEDING.

I. DE ENKELVOUDIGE VOLZIN.

1. Een volzin is een woord of samenstel van woorden, dat eene gedachte uitdrukt.
2. Iedere volzin bevat noodzakelijk een *gezegde* aangaande een of ander *onderwerp*. Dit onderwerp staat in den eersten naamval, als: *De meester spreekt, De leerling luistert.*
3. Wordt in een volzin het onderwerp gemist, zoo is dit in het gezegde begrepen. Dit heeft o. a. plaats in de gebiedende wijs. Zegt men tot iemand: *Leer!*, dan is het onderwerp *gij* in 't gezegde *leer* begrepen. Bij het ontleden wordt dit onderwerp ingevuld en heet dan *verzwegen onderwerp*.
4. De volzin is *enkelvoudig* of *samengesteld*.
5. De volzin is *enkelvoudig*:
  - 1°. als het onderwerp en het gezegde slechts éénmaal voorkomen: *De zoon leest;*
  - 2°. als bij het onderwerp twee of meer gezegden behooren: *De zoon leest en schrijft; De zoon leest, schrijft en rekt;*
  - 3°. als het gezegde voor meer dan één onderwerp geldt: *De zoon en dochter lezen; De zoon en dochter lezen, schrijven en rekenen.*

6. Het gezegde kan bestaan uit een (*persoons*)vorm van het werkwoord: *De knaap leert; Hij leerde; Hij heeft geleerd; Hij had geleerd; Hij zal leeren; Hij zal geleerd hebben; Hij zoude leeren; Hij zou geleerd hebben; Ik viel; Ik ben gevallen; Ik zal gevallen zijn; enz.*

V O O R B E E L D E N .

De meester spreekt — enkelvoudige volzin.

De meester — onderwerp.
spreekt — gezegde.

Luister — enkelvoudige volzin.

Luister — gezegde.

gij — verzwegen onderw.

O P G A V E N .

Een leerling leert — Leerlingen cijferen — De knaap teekende
De leeuw brult — De sneeuw smelt — Vogels zingen — Menschen spreken — Ik roep — 't Schip zeilde — Het vischje spartelt — Het beekje kabbelt — Het muschje tjilpt — De zee golft — De baren bruischen — De winden ruischen — De stormwind loeit — De werfelwind fluit — Wij vorderden — Menigeen struikelt — Weinigen gelooven — Duizenden slapen — De eene bidt — De andere vloekt — Men riep — Niemand hoorde — Iemand luisterde — Leert gij! — Werkt gij! — Bid! — Arbeidt! — Schrijf! — Rekent! — De vulkaan rookte — Steenrotsen splijten — Bronnen ontspringen — Beken vlieten — Vader komt — Moeder vertrekt — Een vader vermaande — De Heiland zegende — Napoleon heerscht — Poes spint — Fidel blaft — De kikvorsch wrokt — Kwartels slaan — Wolven huilen — De smid smeedt — De schipper vaart — De leerling ontleedt — De koekoek heeft gercepen — De hagel is gevallen — Het vaartuig zal stranden — Het bootje zal gezonken zijn — De koning zal regeeren — De klerken zouden schrijven — Teekende de knaap? — Brult de leeuw? — Smelt de sneeuw? — Bloeit de roos?

7. Het gezegde kan ook bestaan uit een *zelfstandig* of *bijvoeglijk naamwoord*, hetwelk door de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *heeten*, *blijven*, *schijnen*, *worden*, *blijken*, *lijken* of *gelijken* met het onderwerp verbonden wordt. In het eerste geval hebben deze werkwoorden *twee* eerste naamvallen bij zich.

VOORBEELDEN.

Ik ben een mensch — enkelvoudige volzin.

Ik — ond.

ben een mensch — gez.

Gij waart gelukkig — enkelv. volzin.

Gij — ond.

waart gelukkig — gez.

Zij worden groot — enkelv. volz.

Zij — ond.

worden groot — gez.

OPGAVEN.

1°. *Ik ben vader* — *Wij zijn menschen* — *Zij waren leerlingen* — *Gij zijt koning* — *Dit is de koning* — *Zij zijn officieren* — *Ik was oprecht* — *Niemand was ongehoorzaam* — *Allen zijn bedroefd geweest* — *De leerlingen zullen vlijtig zijn* — *Weest barmhartig* — *Zijt dankbaar* — *De misdadiger is schuldig* — *Zij waren onschuldig* — *Hij is een veinzaard* — *Men was ongerust geweest* — *De zee zal onstuimig zijn* — *Tijd is geld* — *Ik ben een Nederlander* — *Hij is schoenmaker* — *De koe is een zoogdier* — *De musch is een vogel* — *Metalen zijn delfstoffen* — *David was een profeet* — *Was Salomo een koning?* — *Waren wij rijk?* — *Lijden is mijn deel.*

2°. *Gij heet Jan* — *Zij heeten geleerden* — *Wij bleven bakkers* — *Zij bleven stout* — *Hij is ziek gebleven* — *Zij schenen rijk* — *Zij worden groot* — *Gij lijkt een dwaze* — *Hij geleeke een razende* —

Hij is koopman geworden — Blijft vrienden — Hij heette Johan — De koning heet Willem — De koningin heet Sophia — Zij bleven maatjes — Zij werden vrienden — IJs wordt water — Hout wordt asch — Pootjes worden boompjes — De linde is een boom — De kers is eene steenvrucht — Stof zijn wij.

8. De vormen (*personen*) van 't werkwoord *zijn* dragen ook den naam van *koppelwoord*.

VOORBEELD.

Ik ben een mensch — enkelvoudige volzin.
Ik — ond.
ben een mensch — gez., waarin
ben — koppelwoord.

OPGAVEN.

Ontleent de volzinnen, bij n°. 7 onder 1° opgegeven.

9. Worden soms bij het onderwerp of het gezegde nadere *bepalingen* gevoegd, dan heet de volzin een *bepaalde*; zijn er geene bepalingen in, dan heet hij natuurlijk *onbepaalde* volzin.

VOORBEELDEN.

De meester spreekt — onbepaalde enkelv. volzin.
De meester — ond.
spreekt — gez.
De goede meester spreekt — bepaalde enkelv. volzin.
De goede meester — uitgebreid ond.
spreekt — gez.
goede — bepaling van *meester*.

Die jongen leert -- bep. enk. volzin.
Die jongen — uitgebr. ond.
leert — gez.
die — bep. van *jongen*.

Wij lezen gaarne — bep. enk. volzin.
Wij — ond.
lezen gaarne — uitgebr. gez.
gaarne — bep.

O P G A V E N.

1. *Bijvoegl. naamw.* als bepalingen van het onderwerp.

De *goede* leerling luistert — De *luie* Jan slaapt — *Doove* Mie dweilt — Een *trouwe* hond waakt — De *vlijtige* knaap rekende — Het *vlugge* hert sprong — 't *Naarstig* honingbijtje vloog — De *oude* boom verdort — De *schorre* donder loeide — De *broze* glasruiten braken — Het *zwakke* riet boog — De *trotsche* eik viel — De *ploegende* os zweette — Eene *rijpe* vrucht smaakt — De *zilveren* bel klonk — Het *koperen* vat brak — De *glazen* plaat viel — De *linnen* broek is versleten — *Velerlei* waar bederft — *Allerhande* volk riep — *Karel de Groot*e was groot — *Karel de Stoute* was hertog — *Floris de Vette* was graaf.

2. *Voornaamwoorden* als bepalingen van het onderwerp.

Mijn leerling leerde — *Uw* scholier las — *Zijne* leerlingen cijferden — Deze *knaap* heeft geteekend — *Gene* meisjes sprongen — Die *landman* heeft gearbeid — Haar *vogeltje* had gefladderd — Hun *vinkje* zal kweelen — Dit *zwaard* zou buigen — Deze *nevelen* verdwijnen — *Onze* zoon is ziek — *Hunne* dochter was gezond.

1 en 2. *Die oude* boom verdort — *Gene* moede pelgrim rust — Haar *flauwe* hoop verdween — *Zijn* sterke arm bezweek — *Mijn* vernoegde vader lachte — Die *zilveren* schaar is duur — *Zijn* gouden horloge is verloren — Dat *groot*e nieuwe huis viel in.

3. *Telwoorden* als bepalingen van het onderwerp.

Elke *droefheid* week — *Ieder* oogenblik vervliegt — *Menig* mensch

lijdt — Menige schoone bloem verwelkt — Weinig kinderen zijn gehoorzaam — Alle planten groeien — Beide broeders sneuvelden — Ettelijke schepen vergingen — Sommige leerlingen waren tevreden — Geheele scharen kwamen om — Enkele soldaten ontkwamen — Drie kinderen vielen. — Één kind verdronk — Honderd menschen pikten — Speelden negen leerlingen? — Tjilpten twaalf musschen? — Stierven alle eerstgeborenen?

4. *Een zelfstandig naamw. met een voorzetsel als bep. v. h. ond.*

De liefde *tot het vaderland* is heilig — Het huis van mijn vriend viel in — De waard uit de Ster verdronk — De blos van de roos vordween — Het gras op het veld verdort — De bloem van de plant verwelkt — Het zand aan den oever glinstert — De sterren aan het uitspansel tintelen — De sneeuw van de bergen smelt — De bij uit den korf stak — De man met den hoed riep — De jongen met den rok lachte — Riep de vrouw met de eieren?

5. *Een zelfst. naamw. in den 2den naamv. als bep. v. h. ond.*

Het ijs *der beek* barstte — De baren der zee bruischten — De dauw der velden schittert — De zoon des vaders beminde — De koning des lands overleed — De wetten des lands zijn billijk — De moed der Polen is groot — Het paard des boers struikelde — De heer des huizes groette — De vrouw des timmermans breide — De brief mijns vaders vertrok — De zoon uwer buurvrouw spotte — De knecht onzer tante harkte — De meid zijner vriendin dweilde — De ezel zijns meesters gigaude — Het paard diens ruiters heeft gehinnikt — Zal de zoon des vaders gehoorzamen? — Zouden de takken der boomen breken? — Zal de wreedheid der Russen gestraft worden?

6. *Een bijwoord als bepaling van het onderwerp.*

God *hierboven* is rechtvaardig — De herbergier hiernaast was dood — De winkelier hierover zal rijk worden — De kelder hieronder zal diep zijn — De man daarginder wordt molenaar — De heer daarboven heet Vroegop.

7. *Bijwoorden als bepalingen van het gezegde.*

De jongen schrijft *schoon* — Het meisje leest goed — Hij schrijft

blindelings — Wij doen zus — Gij doet zoo — De storm woedde hevig — De roos verwelkt ras — Werk onvermoeid — Speelt lustig — Gij schreeft slecht — Zij hebben rusteloos gewerkt — Ik eet gaarne — Zij spraken te gelijk — Wij komen samen — De man heeft tevergeefs gesmeekt — Kom herwaarts — Ga daarheen — Zij gingen huiswaarts — De weg ging bergop bergaf — De soldaten plunderden wijd en zijd — Zij roofden overal — Ik leer nu — Straks speel ik — Gij speelt altijd — De kinderen leeren zelden — De luie voerman kwam te laat — Menigeen is te vroeg gekomen — Die man studeert 's nachts — De liefde vergaat somtijds — Gisteren werkte hij — Heden rusten zij — Zij praatte onderwijl — Hij heeft altijd gelogen — Zij zal immer liegen — De goede vrouw sprak nogmaals — Hij komt wellicht — De koning komt voorzeker — Komen zij 's morgens? — Is hij onverwachts gekomen?

8. *Een zelfst. naamw. met een voorzetsel* als bepaling van het gez.

De landman werkt *op het land* — Die timmerman klom *op het dak* — Dat knaapje sprong *van den muur* — Het zwarte hoen vloog *over de haag* — Het witte vischje spartelde *in het water* — Het rijpe koren golfde *op den akker* — Het vette vee dartelde *in de weide* — De schoone vruchtboomen bogen *onder den last* — Mijne zuster woont *in de stad* — Uwe oudste broeder woont *op het land* — De Ruiters stierf *te Syracuse* — Deze stad ligt *op Sicilië* — Sicilië ligt *in de Middellandsche Zee* — Zij wonen *in Amsterdam* — Hij heeft *te Haarlem* gewoond — Vertrek *tegen den avond* — Overleed hij *tegen den morgen*?

9. *Een voornaamw. met een voorz.* als bep. v. h. gezegde.

Zij spreken *over hem* — Hij denkt *aan mij* — Men vertrouwt *op u* — Zij zat *bij ons* — Mijne goede moeder zat *naast hen* — De meester was *nevens haar* gezeten — Kom *tot mij* — Zij kwamen *bij haar* — Hij was *norsch tegen mij* — De onderwijzer was *vriendelijk jegens u* — Zij kwam *zonder u* — De booze knaap wierp *naar ons* — De trage jongen kwam *na hem* — Gij zijt *vóór haar* gekomen.

10. *Een bijv. naamw.* als bepaling van *een deel van 't gezegde*.

Hij was *een groot man* — Zij bleven *gelukkige menschen* —

Salomo was een wijs vorst — David was een godvruchtig koning — Absalom was een ontaarde zoon — Willem de Derde is een weldadig vorst — De linde is een schoone boom — Hij ware een groot veldheer geworden — Dat zou een zwaar verlies zijn — Hij zal de ondankebare gast heeten — Blijft ware vrienden! — Wordt gehoorzame leerlingen — Zij bleven goede maatjes — Die lieve kinderen bleven gehoorzame kinderen — Schenen zij kwade vrienden ?

11. *Een bijwoord als bep. van een deel van 't gezegde.*

Zij waren uiterst tevreden — Dat kind was hoogst gelukkig — Die heer is tamelijk hard — De heeren waren bijzonder tevreden geweest — De tevredene is driewerf gelukkig — De zolder is vrij hoog — Waren de heeren uitnemend voldaan ?

10. *De vormen der werkwoorden worden soms met elkander of met zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden zoo nauw verbonden, dat ze samen het gezegde uitmaken.*

VOORBEELDEN.

Zij hebben kunnen leeren — onbep. enkelv. volzin.

Zij — ond.

hebben kunnen leeren — gez.

De man zal aan 't werk gaan — onb. enkelv. volzin.

De man — ond.

zal aan 't werk gaan — gez.

Die jongen moet naarstig zijn — bep. enkelv. volzin.

Die jongen — uitgebreid ond.

moet naarstig zijn — gez.

die — bep. van jongen.

De soldaat gaf vuur — onbep. enk. volzin.

De soldaat — ond.

gaf vuur — gez.

O P G A V E N.

1. Gij *moogt komen* — De leerling mag *vertrekken* — Die knaap moet *blijven* — Zij wil *naaien* — Hij dorst *liegen* — De leerling heeft *kunnen vertrekken* — De vijand zal *moeten aftrekken* — Wij zullen *dienen te blijven* — De knecht zal *behooren te gehoorzamen* — Het bedroefde kind *trachtte te spreken* — Deze *gevangene* poogde *te ontsnappen* — De *dievegge* zocht *te ontkomen* — De *zoon* vermocht *te komen* — De *vreemdeling* heeft *mooi praten* — Zij *gaan wandelen* — *Mevrouw* gaat *uit wandelen* — *Mijnheer* ging *uit vischen* — De *arbeider* was *uit dorschen* — Zij *waren uit dorschen gegaan* — *Drie kinderen* gingen *uit spelen* — *Alle leerlingen* gingen *spelevaren* — De *zon* begon *te steken* — De *sterren* vingen *aan te schitteren* — Ik *ga voort met schrijven* — De *knaap* hield *op met lezen* — De *scholier* bleef *lezen* — De *trouwe hond* bleef *staan* — Zij *waren aan 't cijferen* — De *jongen* kwam *aanloopen* — De *koning* kwam *aangereden* — Zij *hebben getracht te komen* — Gij *hebt getracht te spreken* — Gij *hadt zitten luieren* — Zij *hebben liggen slapen* — Zij *zullen hebben liggen slapen* — Het *arme kind* liep *bedelen* — *Hebt gij goed praten?*

2. Zij *zijn aan 't werk* — Wij *waren aan den arbeid* — Uw *dienstknecht* ging *op den loop* — Zij *tijgen weer aan 't werk* — Ga *aan uwe bezigheden*.

3. Het *kind moet tevreden zijn* — De *jongen* kan *naarstig zijn* — Gij *moogt dankbaar wezen* — Die *knaap* wil *bakker (1 n.) worden* — *Klaas* wou *een tuinman worden* — Het *korporaaltje* kan *een generaal worden* — De *soldaat* wil *een held (1 n.) schijnen* — Zij *kunnen luiaards (1 n.) heeten* — Zij *willen dom blijven* — *Kinderen* moeten *gehoorzaam zijn* — De *grijsaard* zal *eerwaardig blijven schijnen* — Dit *kind* zal *Willem* moeten *heeten* — Hij *durft stout zijn* — *Pootjes* kunnen *boompjes worden* — *Mogen zij geleerden heeten?* — *Zullen zij braaf worden?* — *Mocht hij gehoorzaam blijven!*

4. Ik *deed eenen val* — De *vrouw* deed *boete* — De *keizer* voerde *oorlog* — Ik zal *zorg dragen* — Dat deed *schade* — *Onze geschiedenis*

maakt melding — Zij liet eenen zucht — Ik heb weerstand geboden — Het meisje deed eene wandeling — De arme knaap heeft eene boodschap gedaan — Gij hebt een begin gemaakt — De bedroefde vrouw liet een traan — Dat koninkje voert eene stoute taal — De vader voerde het woord — De soldaat geeft acht — Wij hebben argwaan gevoed — De ruiter heeft de wacht gehouden — De onderwijzer heeft schoolgehouden — Het arme dier gaf geluid — Neemt de vlucht! — Houdt rust — Het lastige knaapje speelde de beest — Hij zal den baas blijven spelen — Hij zal den draak gestoken hebben — Ik zal den meester blijven spelen — Geef vuur! — Gaven zij acht? — Deden zij een zwaren val? — Deden zij boete?

11. In sommige volzinnen komen *bepalingen van bepalingen* voor.

VOORBEELD.

Hij komt zeer dikwijls — bep. enkelv. volz.

Hij — ond.

komt zeer dikwijls — uitgebr. gez.

zeer dikwijls — bep. van *komt*.

zeer — bep. van *dikwijls*.

OPGAVEN.

De jongén schrijft *zeer schoon* — Het meisje leest heel goed — Dat knaapje las vrij wel — Gij speelt al te gaarne — Zij heeft tamenlijk vloeiend gelezen — Het ging bijzonder slecht — Zij spelen bijna altijd — De luie voerman kwam veel te laat — Die zeer naarstige scholier komt veel te vroeg — Het ging door en door slecht — Zij komt eerst nu.

De zoon van den meester des dorps vordert *heel langzaam* — Het katje van de moeder der meid is verdronken — De keizer van het grootste land van Europa oorlogde — Het huisje aan den oever der snelle vliet zonk weg — De Batavieren werden aangetroffen

op het eiland der Batavieren — De ongestadige zon vliegt over 't groen van de heuvelen — De zolder van de herberg van het dorp viel in — De onderwijzer van de kinderen mijns vriends is een zeer bekwaam man — De naaister van de nicht der barones werkt heel netjes — De tuinman van den neef des hertogen was een heel knap werkman.

12. *Overgankelijke (bedrijvende)* werkwoorden zijn de zoodanige, wier handeling op een voorwerp overgaat, dat altijd in den vierden naamval staat en in 't bijzonder *het voorwerp* heet. Men zou 't ook eene bepaling kunnen noemen.

VOORBEELD.

Ik sla den hond — bep. enkelv. volzin.
Ik — ond.
sla den hond — uitgebr. gez., waarin
den hond — voorwerp.

OPGAVEN.

Het meisje breidt *eene kous* — De jager schoot eenen haas — Uw vriend nam eenen appel — De dief stal een zilveren horloge — Hij greep den roover — Zij dronken chocolade — Dezen aten dikke wafels — De boeren sloten het hek — De soldaat trok zijn zwaard — Uw zwager vatte het paard bij de teugels — De smid heeft het ijzer gesmeed — De timmerman zal deze planken schaven — Dat smartte mij — Het heeft u bedroefd — Zulk een gedrag zal u ergeren — Dat zou ons geweldig hinderen — De naaister verloor haar vingerhoed — Die onbedachtzame leerling brak zijn been — Gene boom draagt heerlijke vruchten — De Molukken leveren kostbare specerijen — Kwaad geeft haat — Deugd geeft vreugd — De lieve knaap ontving eene belooning — Germanicus stichtte burchten — Dago-

bert stichtte de eerste christenkerk — Uw kleine jongen voerde het paard — De zwarte smid kocht een zwaren hamer — Die knaap heeft een brief geschreven — Dat meisje heeft eenen brief kunnen schrijven — Onze snoepachtige kat had een stuk spek durven stelen — De hond des jagers zal een haas grijpen — De staljongen drenkte het paard — De boomrooier velde den eik — De metselaar heeft den wand gewit — Men heeft het schip bemand — De ridder heeft den gevangene ontvoerd — De roovers ontheiligden den tempel — Zij zullen den weg versperd hebben — Die zondares heeft dat gebod overtreden — Ik heb hen overreed — Men heeft den polder ingedijkt — De meid wiesch het kind — Ik wasch mij — Gij kleedt u — Hij beminde zich zelve — Gij hebt u gebrand — De soldaat heeft zich gekwetst — Wij kanden ons — Zij heeft zich ontkleed — Hij heeft mij ontweken — Hebben de Polen de Russen geslagen? — Heeft de zeisman den ruiter verslagen?

13. Buiten dit voorwerp in den vierden naamval kan het gezegde nog een voorwerp in den derden naamval bij zich hebben. B. v.: *Hij kocht u* (3n.) *eenen hoed* (4n.); *Zij ontnam mij* (3n.) *een appel* (4n.). Dit voorwerp wordt bepaling genoemd.

VOORBEELD.

Hij kocht u eenen hoed — bep. enkelv. volzin.
Hij — ond.
kocht u eenen hoed — uitgebr. gezegde, waarin
eenen hoed — voorwerp.
u — bepaling.

OPGAVEN.

Hij gaf hun (3n.) geschenken (4n.) — Hij leende hun geld — Zonden zij *hunnen vrienden* (uitgebr. bep.) onderstand? — Mijnen

vrede (uitgebreid voorw.) laat ik u — Hij meldde hun goede tijding — Die man heeft ons den weg gewezen — Die lasteraar roofde hem zijne eer — God loone het u! — De woeste knaap ontrukte u het geld — Hij betwistte hem de kroon — Belijdt elkander uwe misdaden — De meester prèntte hun goede lessen in — Zij gaven mij goeden raad — Mijn goede vriend gunde mij den voorrang — Zij boden ons geld aan — Pluk mij die bloem — Hij brandt zich de vingers — Gaf hij u eenen gulden? — Ontnamen de roovers den vreemdeling alles? — Lieten zij hun iets over?

14. Sommige *onovergankelijke* (*onzijdige*) werkwoorden hebben een voorwerp in den 2^{den} of 3^{den} naamval bij zich. Ook dit voorwerp is eene bepaling.

OPGAVEN.

Gedenk mijner (2n.) — Dat boek beviel mij (3n.) — Haar gedrag mishaaide ons — Het gelukte mij — Iets ontbreekt u — Het wilde paard ontliep den stalknecht — De booze zoon ontvlood zijnen vader — Deze spijs smaakt mij (3n.) — Dat overkwam mij — Dit geschiedde hun — Ik ontmoette u (3n.) — Zij kwam mij (3n.) te gemoet — Dat gaat mijn verstand (3n.) te boven — Zulk een gedrag betaamde haar — Een goed leerling gehoorzaamt zijnen onderwijzer — Die willekeurige handelwijze stond mij (3n.) tegen — Wij loonen hem zijnen arbeid.

15. *Bevestigende* volzinnen zijn de zoodanige, waarin het gezegde aan het onderwerp *toegekend* wordt. Wordt het gezegde daaraan *ontzegd*, dan is de volzin *ontkennend*. Eene ontkenning wordt uitgedrukt door de woorden *niet*, *niets*, *geen*, *geenszins*, *nimmer*, *nooit*, *nergens* enz.

Aanmerking. *Niet* [en *geenszins* kunnen niet als *bepalingen* aangemerkt worden. Dit is ook soms met *geen* het geval, en wel, wanneer het gelijk staat met *niet*.

VOORBEELD.

Ik eet niet — onbep. ontk. enk. volzin.

Ik — ond.

eet niet — ontk. gezegde.

OPGAVEN.

Hij roept niet — Zij aten nooit onrijpe appelen — Wij willen nimmer sterken drank gebruiken — Gij waart niet tevreden — De vader was geenszins gelukkig — Hij kwam nergens — De liefde vergaat nimmermeer — Deugd veroudert niet — Azijn is niet zoet — Hij drinkt niet — Een appel is geene steenvrucht [*niet eene steenvrucht*] — Varkens zijn geene [*niet*] herkauwende dieren — Ik leerde niets — Hij is geen [*niet*] bakker — Nooit is hij ziek geweest — Hij zal nimmer komen — Niemand kent hem — Wij spraken geen [*niet een*] woord. — Hij kan onmogelijk komen.

16. Behoort de ontkenning niet bij het *gezegde*, dan houdt men den volzin voor bevestigend. B. v.: *Niet hij roept; Niet heden komt hij; Niet een appel eet hij*; enz. Ook zinnen als de volgende: *Dacht ik het niet? Was Salomo geen wijs man? Was De Ruiter geen held? Hoe miskende men u niet?* behooren tot de bevestigende volzinnen.
17. Als bij het onderwerp twee of meer gezegden behooren, noemt men ze *nevengeschikte gezegden*; geldt het gezegde voor meer dan één onderwerp, dan heeten deze *nevengeschikte onderwerpen*; zoo heeft men ook *nevengeschikte voorwerpen* en *nevengeschikte bepalingen*.

VOORBEELD.

De zoon leest, schrijft en rekent — onb. enk. bev. volzin.

De zoon — ond.

leest, schrijft en rekent — nevengeschikte gez.

OPGAVEN.

1. *De knaap leest en denkt na* — *Hij is braaf en edel* — *Zij is jong, schoon en deugdzaam* — *Ik bid en werk* — *Zij zongen en dansten* — *Hij was, is en blijft mijn vriend* — *Hij heet en is gelukkig* — *Zij schijnen en zijn wijs* — *De jongens schreven en lazen* — *De meisjes naaiden en breiden* — *Schepen varen, laveeren en zeilen* — *Vloekt noch zweert* — *Speelt en babbelt hij?* — *Aten en dronken die arme lieden?*

2. *Hij en ik* komen — *Zij en haar broeder* kwamen — *Armen en rijken* leven en sterven — *Appelen, peren, perziken en abrikozen* zijn smakelijke vruchten — *Zijn vader en uwe moeder* bezochten ons — *Mijne dochter en uw zoon* waren gehoorzaam — *Noch zijn broeder, noch zijne zuster* wilde het doen — *De koning en zijn minister* waren vertrokken — *Jan of Piet* zal komen — *Ik, gij en hij* waren ziek — *De boom- en veldvruchten* zijn onontbeerlijk — *Zijne ouders en grootouders* zijn reeds dood — *Die heer en gindsche dame* zijn rijk, doch gierig — *De deuren en vensters* waren gesloten — *Man en paard* verdronk — *Zoowel de vader als de moeder* sprak over de zaak — *Ik en gij* hebben het niet gezien — *Deze man en die vertrekken* — *Hebben de neef en nicht, de oom en tante* het gedaan? — *Zijn vader en zoon* vertrokken?

3. *Zij aten pruimen en peren* — *Men* dronk melk, bier en wijn — *Zij* gebruiken brood en vleesch — *Gij* ziet het kokend schuim en 't vliegend zwerk alleen — *De vader* kocht leien, boeken, potlooden en schrijfboeken — *Die arme vrouw* brak hare potten en pannen — *Die wilde knaap* zal armen en beenen breken — *De paarden* eten haver en hooi — *De leerlingen* schreven brieven en opstellen — *De luie boer* verkocht zijne paarden en koeien — *Zijn buurman* heeft zijne varkens en schapen niet willen ver-

koop en — Hij at nòch vleesch , nòch visch — Aten zij nòch groenten , nòch melkspijzen ?

4. Hij spreekt *vlug en duidelijk* — Zij komen vandaag , morgen en overmorgen — De boeken des leeraars en des leerlings zijn zindelijk — God regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen — De dienstmaagd heeft ons lang en eerlijk gediend — Hij heeft dikwijls en ernstig gewaarschuwd — Zij spraken te hard of te zacht.

5. David en Jonathan waren vrienden — Armen en rijken ontmoeten elkander — Bergen en dalen ontmoeten elkander niet — Deugd en ondeugd verschillen hemelsbreed — Eenerlei wedervaart boezen en goeden (3n.) — Men kan niet te gelijk loopen en zitten — De landman kan niet gelijktijdig zaaien en oogsten — De hoofdwindstreken zijn noord , oost , zuid en west — De zeven kleuren van den regenboog zijn violet , indigo , blauw , groen , geel , oranje en rood — Zij leeren en spelen bij afwisseling — Hij was beurteelings streng en toegevend — Jan en Piet bezitten dat erf gemeenschappelijk — Jakob en Filip drijven onderling handel — Oranje en Nederland zijn nauw verwant.

6. Ik ga naar *mijnen oom en voogd* (uitg. bepaling) — Ik ga naar *mijnen oom en mijnen voogd* (nevengesch. bepalingen) — Ik heb *een schoon en goed boek* (uitgebreid voorwerp met *nevengeschikte* bepalingen) gelezen — Ik heb *een schoon en een goed boek* (nevengeschikte voorwerpen) gelezen — Mijn en uw vriend *is* een braaf man — Mijn en uw vriend *zijn* brave mannen — Dit schoone en nuttige boek *bevalt* mij — Dit schoone en dat nuttige boek *bevalen* mij — Die landman heeft *witte en zwarte* koeien — Die landman heeft *wit-en-zwarte* koeien — Jan en Willems tuin *is* fraai — Hendriks en Frederiks tuin *zijn* fraai — Karel en Lodewijks paarden zijn moedig — Maria's en Anna's bloemen zijn schoon.

18. Al de onder 1° , 2° , 3° en 4° opgenomen volzinnen met nevengeschikte gezegden , onderwerpen , voor-

werpen of bepalingen kunnen in twee of meer zinnen ontbonden worden, hetgeen den oplettenden leerling geene moeite kosten zal.

19. De volzinnen, onder 6° opgenomen, kunnen ten deele in twee volzinnen ontbonden worden. De leerling wijze die aan, ontbinde en ontlede ze.
20. *Aangesproken personen*, die den vorm hebben van den *eersten* naamval, worden bij de ontleding eenvoudig onder hunnen naam vermeld: *Kinderen! let op!*
21. De *tusschenwerpsels* worden bij de ontleding met stilzwijgen voorbijgegaan.
22. Als het een of ander *gezegde* aangaande het onderwerp zonder koppelwoord bij dit onderwerp gevoegd wordt, heet dit eene *bijstelling*. B. v.: *Alexander, koning van Macedonië, vernietigde het Perzische rijk; Java, de parel onzer bezittingen in Azië, is een heerlijk eiland; Amsterdam, de hoofdstad van Nederland, ligt aan het IJ; De leeuw, de koning der dieren, schudde zijne manen.*

VOORBEELD.

Alexander, koning van Macedonië,
vernietigde het Perzische rijk — bep. bev. enk. volzin.

<i>Alexander</i>	— ond.
<i>koning van Macedonië</i>	— uitgebreide bijstelling van <i>Alexander.</i>
<i>vernietigde het Perzische rijk</i>	— uitgebreid gezegde, waarin
<i>het Perzische rijk</i>	— uitgebreid voorwerp.
<i>Perzische</i>	— bep. van <i>rijk.</i>
<i>van Macedonië</i>	— bep. van <i>koning.</i>

OPGAVEN.

Java , de parel onzer bezittingen in Azië , is een schoon eiland — Amsterdam , de hoofdstad van Nederland , ligt aan het IJ — De leeuw , de koning der dieren , schudde zijne manen — Socrates , de groote wijze van Athene , dronk den giftbeker — Ik zal u (3n.) , mijnen geachten leermeester , gehoorzamen — Bonifacius , de Apostel der Duitschers , werd vermoord in 754 — Gij , als zijn voogd zorgtet voor hem — Hij , als zijn onderwijzer , beschermde hem — Als uw vriend , behartigde ik uwe belangen — Ik bemin hem , als mijnen broeder — Scipio overwon Hannibal , den veldheer der Karthagers — Drusus , een Romeensch veldheer , heeft de Drususgracht doen graven — Heron , de uitvinder der Heronsflesch , leefde vóór onze jaartelling — Salomo , koning van Israëel , sloot een verbond met Hiram , koning van Tyrus — Jan de Eerste , zoon van Graaf Floris den Vijfden , was de laatste graaf uit het Hollandsche huis.

23. Wanneer in een volzin het *werkwoord* of het *werkwoordelijk deel van het gezegde* ontbreekt , is de volzin *onvolledig*. Zulke volzinnen zijn o. a. de volgende: *Zij aan 't loopen* voor: *Zij gingen aan 't loopen*; *Ik eerst* voor: *Ik speel eerst*; *Gij laatst* voor: *Gij speelt laatst*; *Raad vóór daad* voor: *Raad ga voor daad*; *Uit rein gewin een stil gemoed* voor: *Uit rein gewin spruit een stil gemoed*; *Voort!* voor: *Ga voort!*; *Geduld!* voor: *Heb geduld!*; *Binnen!* voor: *Kom binnen!*; *Stil* voor: *Zijt stil!*

VOORBEELD.

Geduld — onvolledige bep. bev. enk. volzin , waarin 't gezegde *heb* is weggelaten.

Gij — verzwegen onderwerp.

heb geduld — uitgebreid gezegde.

geduld — voorwerp.

OPGAVEN.

Stil! — Zij aan 't loopen! — Gij eerst! — Zij laatst! — Alles aan 't lachen! — Borgen, zorgen — Een vette keuken, een mager testament — Een dierenbeul, een menschenplager — De hand aan den ploeg geslagen! — Bedaard! — Goed gezien! — De beurs of het leven! — Goeden nacht! — Geluk op uwe reis! — Den moed (4n.) niet opgegeven! (*De moed (1n.) worde niet opgegeven!*) — Opletten, kinderen (*Gij moet opletten, kinderen!*) — Opgepast, jongens! (*Er worde opgepast, jongens!* Zie 24 c).

24. De volzinnen worden onderscheiden in twee soorten: *eigenschapszinnen* en *bestaanszinnen*. Tot de eerste rekest men die, waarin aan het onderwerp eene *eigenschap*, eene *werking* of eene *handeling* wordt toegerekend: daartoe behooren al de volzinnen, die wij tot dusverre ontleed hebben. In de *bestaanszinnen* wordt bloot het *bestaan* van het onderwerp te kennen gegeven. Daartoe behooren o. a de volgende:

- a. *God is*, d. i. *God bestaat*; *Wij zijn*, d. i. *Wij bestaan*; *Wij waren daar*, d. i. *Wij bevonden ons daar*; enz.
- b. *Het regent*, d. i. *Regen is*; *Het hagelde*, d. i. *Hagel was*, *Er was hagel*; *Het is koud*, d. i. *Koude is*, *Er is koude*; *Het is vier uur*, d. i. *De vierde ure is*; *Het dreunt*, d. i. *Er is gedreun*, *Gedreun is*; enz.
- c. *Er wordt geloopen*, d. i. *Het loopen is*, *bestaat*; *Er werd gedanst*, d. i. *Het dansen was*, *Er was gedans*; enz.
- d. *Mij (4 n.) hongert*, d. i. *Honger is in mij*; *Hen dorstte*, d. i. *Dorst was in hen*; enz.

VOORBEELDEN.

God is — onb. bev. enkelv. bestaanszin.

God — ond.

is — gez.

Wij waren op straat — bep. bev. enk. bestaanszin.

Wij — ond.

waren op straat — uitgebr. gez.

op straat — bep. van *waren*.

Het regent, d. i. Regen is — onb. bev. enk. bestaanszin.

Regen — ond.

is — gez.

Het is zes uur, d. i. De zesde ure is — bep. bev. enk. bestaansz.

De zesde ure — uitgebr. ond.

is — gez.

zesde — bep. van *ure*

Er wordt geloopt, d. i. Het loopen is — onb. bev. enk. bestaansz.

Het loopen — ond.

is — gez.

Mij hongerde, d. i. Honger is in mij — bep. bev. enk. bestaansz.

Honger — ond.

is in mij — uitgebr. gezegde.

in mij — bep. van *is*.

OPGAVEN.

1. Ik ben — God is overal — Hij was te Amsterdam — Zij waren op reis — Uwe moeder was boven — De leerlingen waren binnen — Hier is zijn erf — Hier was zijn rijk — De Heer is van eeuwigheid tot eeuwigheid — Op bergen en in dalen, ja overal is God — Zij waren in nood.

2. Het sneeuwt — Het dauwde — Het had gehageld — Het zal regenen — Het vroom gisteren (*Vorst was gisteren*) — Het was drie uur — Het was twaalf — Het dreunde — Het kraakt — Het rookte — Het was koud — Het zal warm zijn.

3. Er wordt gerookt — Er wordt gespeeld — Er zal gedanst worden.

4. Mij dorste — Hen heeft gehongerd.

GEMENGDE OPGAVEN.

Honger is een scherp zwaard — Vet smet — Eer is teer — Ons land heet te recht Nederland — De Zuiderzee was voorheen een meer — Alles wisselt op deze aarde — De eerste bewoners van Nederland kwamen uit Germanië — De Batavieren waren Heidenen — De Heidens zwerven rond door Europa — Cork wordt het slachthuis van Groot-Brittanje genoemd — Daar zijn zevenhonderd kuipers — Maltha is een wachtpost der Engelschen in de Middellandsche Zee — De snoek is een vraatzuchtige visch — Het regende — Sicilië was weleer de korenschuur van Italië — Italië is de tuin van Europa — Het was koud — Er werd gevloekt — Hamburg is eene vrije stad — Altona is eene vrijstad — De weegschaal is een hefboom met gelijke armen — Sleutels zijn eenarmige hefboomen — De walvisschen en vleermuizen zijn zoogdieren — De beroemde Milton was blind aan beide oogen — Heel 't mensdom is één huisgezin — Zoutwater geeft het zoetste brood — Weg van mij! — Voort! deugniet! — Ach! hij sterft — De regen drupt zilver op den akker — De bloem is eere ster der aarde — De ster is eene bloem 'des hemels — Eenvoud is het kenmerk der waarheid — Blonde duinen! weest gegroet! — De lofzang der natuur gaat niet verloren voor U, o Oppermajesteit! — Tien duizend droppels maken gauw een plas — Pijn is de schildwacht der gezondheid — Gezondheid is het beste blanketsel — Net gevlochten haar is eene koninginnenkroon — De moeder van alle kennis heet onderzoek — Een kwaad geweten is de getuige, de gevangenis, de rechter, de beul en de straf der zonde — Deugd is een eerekleed — De ware vriendelijkheid is een bloesem der menschlievendheid — In Godes wegen is Godes zegen — Eigen

lof stinkt — De roemrijkste zegepraal is zelfbeheersching — Een goed geweten is een hemel in het hart — De begeerte is de koorts der ziel — Haast verdwaast — Arbeidzaamheid is de beste loterij — Ledigheid is des duivels oorkussen — Een goede naam is de beste adelbrief — Geldgierigheid is de wortel van alle kwaad — Spoedig geven is dubbel geven — De gierigheid is hare eigene stiefmoeder — Twist verkwist — Eendracht maakt macht — Wachten is het beste geneesmiddel tegen den toorn — Het einde des toorns is dikwijls het begin van het berouw — De begeerte naar wraak is eene verschrikkelijke leidsvrouw — Wreekt u zelve niet, beminden! — Tucht baart vrucht — Een dierenbeul wordt een menschenplager — Uit zee hebt gij uw grond gewrocht, o Nederland! — De beste speerij bij den maaltijd is onschuldige vroolijkheid — Natuurkennis is de zuiverste bron van genot — Leer ons, o God! onze dagen tellen!

De heldre lucht en 't zwerk
Verkundigen Gods werk.

De traan van 't smeltend mededoogen
Verkendigt in de glinstrende oogen
De goddelijke afkomst onzer ziel.

Voor het zedige gelaat
Der zachtmoedigheid bezwijken
Wraaklust, tweedracht, twist en haat.

De lage stijlen
Staan lange wijlen.

De keel
Kost veel.

Een rijpe peer
Valt licht ter neer.

Onder vriendschapsschijn
Schuilt het kwaadst venijn.

Vol
Maakt dol.

Verloren eer
Keert nimmer weer.

Een moedig hart
Verwint de smart.

Wil naar het laken,
Uw kleeren maken.

Liefde en zang
Wil geen dwang.

Kunst
Baart gunst.

Spijt
Gaapt wijd.

Stuit in 't begin
Een kwaden zin.

Schrift van zotten
Is voor de motten.

II. DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

25. Een *samengestelde zin* bestaat uit twee of meer enkeelvoudige, die tot een taalkundig geheel verbonden zijn. Deze verbinding kan *nevenschikkend* of *onderschikkend* wezen. Bij de *nevenschikkende zinsverbinding* hebben de volzinnen gelijken rang en hangen niet van elkander af. Zij komt tot stand door een aantal voegwoorden en bijwoorden, die men leert kennen in de volgende:

OPGAVEN.

1. [AANEENSCHAKELENDE NEVENSCHIKKING.] De hemelen vertellen Gods eer, *en* het uitspansel verkondigt Zijner handen werk — Deze leerling gehoorzaamt zijnen ouders en onderwijzers. *Ook* plukt hij daarvan de schoonste vruchten — *Niet alleen* heeft de vader toegestemd, *ook* de moeder gaf hare toestemming *Niet slechts* de koning kwam daar, *maar ook* de koningin verscheen — *Noch* de jongen schrijft, *noch* het meisje leest — *Eerst* beschreef mijn broeder zijne reis naar Amerika, *daarna* sprak hij over zijne aankomst in dat werelddeel, *eindelijk* verhaalde hij eenige merkwaardige gebeurtenissen uit zijn leven onder de Roodhuiden — *Nu eens* sprak hij niet tot mij; *dan eens* overlaadde hij mij met vriendschap — *Eensdeels* ben ik verblijd over die zaak, *anderdeels* ben ik er bedroefd over — Napoleons getrouwen kwamen *deels* om in de ijsvelden van Rusland; *deels* vielen zij onder het zwaard hunner vijanden; *deels* waren ze een prooi van honger en gebrek — [TEGENGESTELLENDEN NEVENSCHIKKING.] Hij weigert het, *of* hij staat het toe — *Of* hij komt te laat, *of* hij komt onvoorbereid (bep. van 't ond.), *of* hij komt in 't geheel niet — De liefde verblijdt zich niet in de onrechtvaardigheid, *maar* zij verblijdt zich in de waarheid — Een goed leven bestaat slechts uit een klein getal van dagen; *maar* een goede naam duurt eeuwig — Een wijs zoon verblijdt den vader, *maar* een dwaze zoon is de droefheid zijner moeder — De dienstbode moet eerlijk en getrouw zijn, *of* hij wordt uit zijn dienst weggejaagd — Het ongeduld geneest onze kwalen niet; *integendeel* het vergroot ze — Hij was rijk; *doch* hij was tevens zeer gierig — Zijne gansche rede is nederig en bescheiden. *Nochtans* heerscht daarin eene gepaste vrijmoedigheid — Hij deed vele wonderen; *evenwel* geloofde men niet in hem — De zijworm is een gering insect; *evenwel* levert hij de stof voor de rijkste en schoonste kleederen — De arme mag den rijke niet benijden. *Daarentegen* mag de rijke op den arme niet met trotschheid nederzien. — Cesar en Pompejus waren beide bekwame veldheeren; *intusschen* begunstigde de fortuin den eerste buitengewoon — De rust mijns gemoeds was verstoord; *ja zelfs* mijn verstand was verduisterd geworden — Hij wilde nog spreken; *edoch* hij kon slechts stame-

len — Gij wilt mij zien. *Nu* ik zal tot u komen — Hij kende en vreesde de straf. *Toch* beging hij de misdaad — [OORZAAKAAN-
DUIDENDE NEVENSCHIKKING.] Kinderen! hebt uwe ouders lief; *want* zij zijn uwe beste vrienden op aarde — Alle menschen zijn aan den dood onderworpen; *gevolgelyk* zullen ook wij eens ster-
ven — Jozef wilde zijne broeders beproeven; *daarom* sprak hij hen hard toe — Het gras is vochtig; *bijgevolg* heeft het gedauwd — De Batavieren waren zeer dapper; *deswege* werden zij door de Ro-
meinen geacht — Deze jongeling wil onderwijzer worden; *daartoe* moet hij veel leeren — Het is vandaag vacantie; *vandaar* zijn zoo-
veel kinderen aan 't spel — François Guyon wilde Willem I ver-
moorden. *Te dien einde* trachtte hij des vorsten gunst te winnen — Bezoekt naarstig de school. Zij *toch* is de oefenschool der jeugd — Ouders! Gij stelt te recht prijs op het onderwijs uwer kinderen. *Immers* kunnen dezen daardoor nuttige leden der Maatschappij worden — Ik ben ongelukkig. *Dan*, gij kunt mij helpen.

2. Dat het verbindingswoord somtijds ééns, of meermalen, of geheel wegblijft, blijkt uit de volgende volzinnen.

En. De zelfkennis is moeielijk; het berispen van anderen is gemakkelijk — Velen hebben te veel; weinigen hebben genoeg — IJlings waait een verkwikkende adem ons aan; de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeien weder; gras en korenhalmen, en bloemkelken tooien den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte vervult de balsemlucht met zijne tonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort — Wees niet wijs in uwe eigen oogen, vrees den Heer en wijk af van het kwade — Leer uw karakter kennen; verbeter uwe goede hoedanigheden; worstel tegen uwe ongeoorloofde neigingen en ruk uit uw hart al de wortels der ondeugd.

't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden;
De mutsen zwieren rond in de opgestoken handen;
De doeken zwaaien; groet en handkus, 't luid hoezee
Verzelt hun uittocht langs het water en de ree.

Maar — Het leven is in zijne snelheid een droom; in zijne

gewichtige beteekenis is het eene eeuwigheid — De onverstandige zoekt zich door den hartstocht te redden; de verstandige tracht zich te redden door nadenken — De goedkeuring der deugdzame menschen is eene loftuiting; die der boozen is bijna eene beleediging — Rijkdom is eene der onzekerste bezittingen; wetenschap is eene der zekerste.

Want — God vreezen is een goed begin:

De grond der wijsheid schuilt er in.

Wantrouw den vleier: menig mensch is door vleierij bedorven — De liefde heeft niet altijd aangename dingen te zeggen: zij is onafscheidelijk van de waarheid.

V O O R B E E L D.

Deze boom heeft van 't jaar niet gebloeid; gevolgelijk zal hij geene vruchten dragen — Samengestelde volzin, bestaande uit twee nevenschikte zinnen, die door het voegwoord *gevolgelijk* met elkander verbonden zijn.

Deze boom heeft van 't jaar niet gebloeid — bep. ontk. enk. eigenschapszin.

Hij zal geene vruchten dragen — bep. ontk. enk. eigenschapszin.

Deze boom — uitgebreid onderwerp.

heeft van 't jaar niet gebloeid — uitgebr. ontk. gezegde.

deze — bep. van *boom*.

van 't jaar — bep. van *heeft niet gebloeid*.

Hij — ond.

zal geene vruchten dragen — uitgebr. ontk. gezegde.

vruchten — voorwerp.

Bij de nadere ontleding van de samengestelde volzinnen worden de verbindingswoorden met stilzwijgen voorbijgegaan.

26. Nevengeschikte zinnen kunnen tot één zin *samengetrokken* worden:

1. Wanneer zij het *onderwerp* gemeen hebben: *De verloren zoon ontving zijn erfdeel en trok daarmee naar een ander land;*
2. Wanneer zij een *hulpwerkwoord* gemeen hebben: *Hendrik heeft gespeeld, maar Pieter gearbeid;*
3. Wanneer zij een *hulpwerkwoord* en een *rechtstreeksch voorwerp* gemeen hebben: *Wie zal Zijns naams geheimenis ontdekken? Wie ontleden?*
4. Wanneer zij het *gezegde* gemeen hebben, met of zonder rechtstreeksch voorwerp of eene andere bepaling: *Zaai met handen en niet met manden; De zwaluw bouwt haar nest aan onze woningen; het veldhoen, in het groen;*
5. Wanneer zij het *onderwerp* en een *deel van 't gezegde* gemeen hebben: *De waarheid wordt wel onderdrukt, maar niet verstikt;*
6. Wanneer zij het *onderwerp* en het *gezegde* gemeen hebben: *U zweren we onze trouw en — vloek die u weerstaan;*
7. Wanneer zij eene *bepaling* gemeen hebben: *In de Lente ontluikt de natuur, en gaan de harten der menschen open voor genot.*

VOORBEELD.

De verloren zoon ontving zijn erfdeel en trok daarmee naar een ander land — Samengetrokken (samengestelde) volzin, bestaande uit twee nevengeschikte volzinnen, die door het voegwoord *en* verbonden zijn. De samentrekking wordt bewerkt door 't gemeenschappelijk onderwerp *de verloren zoon*.

De verloren zoon ontving zijn erfdeel — bep. bev. enk. eigenschapszin.

De verloren zoon trok daarmee naar een ander land — bep. bev. enk. eigenschapszin.

De verloren zoon — uitgebreid ond.
ontving zijn erfdeel — uitgebreid gez.
verloren — bep. van *zoon*.
zijn erfdeel — uitgebr. voorwerp.
zijn — bep. van *erfdeel*.

De verloren zoon — uitgebreid ond.
trok daarmee naar een ander land — uitgebreid gez.
daarmee — bep. van *trok*.
naar een ander land — bep. van *trok*.
ander — bep. van land.

OPGAVEN.

De ondervinding veredelt het verstand, het lijden den wil — Zaai met handen, niet met manden — Kleine zandkorrels maken bergen, oogenblikken jaren, en kleinigheden het leven uit — De leugen komt voort van slaafsche menschen; de waarheid, van vrije — De waarheid lijdt wel nood, maar niet den dood — De hoogmoed ontbijt met den overvloed, houdt het middagmaal met de armoede en het avondmaal met de schande.

Een wolf ruilt wel van baard,
 Maar niet van aard.

Een vos verliest wel zijn haar, maar niet zijn streken — De eerste gezellin van den toorn is dwaasheid; de tweede, berouw — Heerschen is dwaasheid, maar regeeren wijsheid — Straf is een bitter geneesmiddel, doch dikwijls onontbeerlijk — De tong is een klein lid, en zegt groote dingen — Hoe wordt een zaadkorreltje eene plant, een ei een vogel?

Nog droeg der vaadren erf de Spaansche legervaan,
 En dronk om strijd het bloed van landzaat en van vreemden.

Een wolf ruilt wel van baard, maar niet van aard --- In de Lente ontluikt de natuur en gaan de harten der menschen open voor genot.

27. Bij de *onderschikkende* zinsverbinding kan de *ondergeschikte* of *afhankelijke zin* niet van den *hoofdzin* gescheiden worden.

Men heeft *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke* afhankelijke volzinnen. De zelfstandige ondergeschikte zinnen, die de plaats vervullen van een *zelfstandig naamwoord*, kunnen *onderwerpszinnen*, *gezegdeszinnen* of *voorwerpszinnen* zijn, al naar dat zij in de plaats treden van een *onderwerp*, een *gezegde* of een *voorwerp*. Men kan ze leeren kennen in de volgende

OPGAVEN.

1. *Onderwerpszinnen*. *Dat hij gehoorzaam is* [= zijne gehoorzaamheid] verheugt mij — Of hij komen zal, is onzeker — Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn — Wie mij lief heeft, volg mij — Wie schitteren wil, behaagt zelden. — Dat de maan haar licht van de zon ontvangt, is zeker — Die niet vriendelijk is, heeft geen menschlievend hart — Wat verzeert, leert — Al wie trotsch van hart is, is den Heer (3n.) een gruwel — Die hoog klimt, valt laag — Wie zich heden niet verbetert, wordt morgen erger — Die alleen op hoop leeft, sterft van honger — Wie een kwaden naam heeft, is half gehangen — Die altijd vroeg genoeg komt, komt veeltijds te laat — Die in toorn handelt, gaat in storm onder zeil — Wie steelt, wordt gestraft — Wat uit het hart komt, gaat tot het hart.

2. *Gezegdeszinnen*. Hij blijft *al wat Hij is*, tot in alle eeuwigheden — Zij schenen niet wat ze waren --- Zij blijven niet wat ze zijn.

3. *Voorwerpszinnen*. Ik weet, *dat hij aangekomen is* — Wij begrijpen, dat hij uw vriend is — Hij vraagt, of ik komen zal — Zeg mij, waartoe dat dienen moet — Men moet weten, wanneer

hij komt — Bedenk, wat gij doet — Men vraagt, of de regenboog reeds vóór den zondvloed gezien is — Vertel mij, waarmede ik u dienen kan — Schrijf mij, waar gij zijt — Heeft hij u gezegd, wie zijn vriend is? — Men heeft reeds voorlang erkend, dat onze aarde zich om de zon beweegt — Stel niet tot morgen uit, wat gij heden doen kunt — Zij begrepen, dat het nu te laat was — Ziet gij niet, dat het regent? — Hij wist, dat het drie uur was — Salomo zeide: „De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid.” — God sprak: „Daar zij licht!”

VOORBEELDÉN.

Dat hij aangekomen is, verheugt mij — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten onderwerpszin.

verheugt mij — bep. bev. enk. eigenschapsz., *de hoofdzin*, waarvan de onderwerpszin het onderwerp uitmaakt.

Dat hij aangekomen is — onb. bev. enk. eigenschapszin, *de onderwerpszin*.

Dat hij aangekomen is — ond.

verheugt mij = uitgebr. gezegde.

mij — bep. van *verheugt*.

Ontleding van den onderwerpszin.

Hij — ond.

is aangekomen — gez.

Zij blijven niet wat ze zijn — Samengest. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten gezegdeszin.

Zij blijven niet — onb. ontk. enk. eigenschapszin, hoofdzin.
wat ze zijn — onb. bev. enk. eigenschapszin, gezegdeszin.

Zij — ond.

blijven niet wat ze zijn — uitgebreid ontk. gezegde.

Ontleding van den gezegdeszin.

Ze — ond.

zijn wat — gez.

Ik weet, dat hij gelukkig is — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten voorwerpszin.

Ik weet — onb. bev. enk. eigenschapszin, hoofdzin.

dat hij gelukkig is — onb. bev. enk. eigenschapsz., voorwerpsz.

Ik — ond.

weet dat hij gelukkig is — uitgebreid gezegde.

Ontleding van den voorwerpszin.

Hij — ond.

is gelukkig — gez.

28. De ondergeschikte *bijvoeglijke* zinnen, die in de plaats komen van een *bijvoeglijk naamwoord*, worden door middel van de *betrekkelijke voornaamwoorden*, of van *samengekoppelde bijwoorden*, die hunne plaats vervangen, met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord van den hoofdzin verbonden.

O P G A V E N.

De leerling, *die gehoorzaam is*, wordt geprezen [= *de gehoorzame leerling* wordt geprezen] — De leerling, die zijn plicht doet, wordt geacht — Dit is het huis, waarin ik gewoond heb — Ziedaar de pen, waarmede hij schreef — Elke deugd, die niet uit liefde voortvloeit, vloeit niet uit eene reine bron — De vergenoegde bezit een rijkdom, dien geen dief hem kan ontstelen — De schijnheiligheid is eene slang, die met schoone kleuren pronkt.

*

De heilige eendracht is het zout
Dat huis en stad in wezen houdt.

De Feniciërs waren de eersten, die zich op den zeehandel toelagden — De pen, waarmede gij schrijft, is eene ganzepen — De pen, waar zij mede schreef, was eene stalen pen — Te Veere toont men het huis, waarin Maria van Reigersberch geboren is — Men heeft te Keulen het huis gesloopt, waarin Vondel was geboren — Het onderwerp, waarover wij spreken, is gewichtig — Praat nimmer over zaken, van welke gij geene kennis hebt — Koffieboonen zijn kernen van boomvruchten, die op kersen gelijken — Er was niemand, of hij verblijdde zich [*die zich niet verblijdde*].

VOORBEELD.

De leerling, die zijn plicht betracht, wordt bemind —
Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en
een ondergeschikten bijvoeglijken zin.

De leerling wordt bemind — onb. bev. enk. eigenschapszin,
hoofdzin.

die zijn plicht betracht — bep. bev. enk. eigenschapszin,
bijvoegl. zin.

De leerling — ond.
wordt bemind — gez.

die — ond.
betracht zijn plicht — uitgebreid gez.
zijn plicht — uitgebreid voorwerp.
zijn — bep. van *plicht*.

29. De *bijwoordelijke* ondergeschikte volzinnen, die in de plaats treden van een *bijwoord*, zijn zeer talrijk. Men leert de voornaamste soorten kennen in de volgende

OPGAVEN.

1. [PLAATSBEPALLENDE.] Ga, *werwaarts uw plicht u roept* — De Heer gebiedt zijn zegen, waar liefde woont — God ziet ons, waar we ons ook bevinden mogen — Wij gaan, waarheen millioenen ons zijn voorgegaan.

2. [TIJDBEPALLENDE.] Ik zal lezen, *terwijl gij schrijft* — De nevel was verdwenen, zoodra hij zich vertoond had — Wij moeten werken, zoolang het dag is — Ik heb u dit willen zeggen, vóór ik de wereld verlaat — De kruik gaat zoolang te water, totdat ze breekt — Smeed het ijzer, terwijl het heet is — De haringvischerij werd eene bron van rijkdom voor ons land, nadat Willem Beukelsz. het haringkaken had verbeterd — Hij bereidde zich reeds tot den aftocht, toen er hulp daagde — Zij is opgeruimd, sedert zij u gesproken heeft — De oprechte spreekt de waarheid, zoo dikwijls men hem daarnaar vraagt — Ik heb hem gesproken, eer dan gij hem gesproken hadt — De eerste belijders des Christendoms werden gruwelijk gemarteld, alvorens men hen ter dood bracht — Kom, wanneer ik u roep — Hij sprak, als het tijd was — Hij is niet knorrig meer, nu hij gezond is — Nauwelijks hoorde hij mij, of hij kwam te voorschijn [*toen hij te voorschijn kwam*].

Leid, vriend! en leer uw waarde kind,
Zoo haast zijn eerste jeugd begint.

3. [VERGELIJKENDE.] Hij begroette mij met blijde gelukwensching, *gelijk men eenen vriend gelukwenscht* — Hij is zoo spoedig gekomen, als ik gewacht had — Hij is niet zoo rijk, als men denkt — Hij kwam zoo spoedig, als het mogelijk was — Zij waren rijker, dan men dacht — Hij is zoo groot, *als ik [groot ben]*.

4. [VERHOUDINGSZINNEN.] Het koren golft, *naar de wind waait* — De veldheer moest handelen, naar gelang de omstandigheden zouden eischen — *Hoe wijzer iemand is*, des te verdraagzamer is hij — *Hoe meer ik hem leer kennen*, hoe meer ik hem bewonder.

5. [BEPERKENDE.] Hij heeft geene schuld, *voorzoover ik het beoordeelen kan* — Ik zal hem helpen, in zooverre dit in mijn vermogen is.

6. [BESLUITENDE.] Het beviel mij daar niet, *weshalve ik spoedig vertrok* — Hij is reeds vertrokken, zoodat gij hem niet meer spreken kunt.

7. [REDENGEVENDE.] Dit is waar, *omdat het eenvoudig is* — Hij zal niet kunnen komen, daar hij ziek is — Vele kinderen zijn ziek geworden, doordien zij onrijp ooft gegeten hebben — Wij laten dien leerling aan zijn lot over, aangezien al onze vermaningen niet baten — Ik zal u niet verder vragen, sinds gij toch niet antwoordt — Ik ga heen, nademaal gij toch niet komt.

8. [DOELAANWIJZENDE.] Droog tranen, *opdat uwe tranen gedroogd worden* — De tuinman snoeit de boomen, ten einde zij te betere vruchten zouden dragen — Verzamelt het overschot der gebroken brooden, dat er niets verloren ga.

9. [VERONDERSTELLEENDE.] Wat zou er gebeuren, *zoo gij ongehoorzaam waart?* — Kom niet te laat, zoo het u mogelijk is — Ik zal het doen, wanneer hij het doet.

10 [VOORWAARDELIJKE.] Ik zoude het doen, *mits hij het dede* — Zij zal het niet doen, tenzij gij het doet — De vader zoude het niet gedaan hebben, tenware de moeder het gedaan hadde — Ik zal lezen, ingeval gij mij een boek schenkt — Wij zullen hen gelooven, bijaldien zij gehoorzaam zijn — Schrijf mij spoedig, wanneer het eenigszins mogelijk is — Hoe zouden zij lezen kunnen, zoo ze 't niet geleerd hebben?

11. [TOEGEVENDE.] Zij getrooste zich de ontbering, *hoewel zij aan de weelde gewoon was* — Elk, hoedanig zijn stand ook zij, is geroepen tot trouwe plichtsbetrachting — Hij zal 't niet doen, al wordt hij bedreigd — Wees tevreden in uw lot, welke ongelukken u ook treffen mogen — De dood roept ons allen, hetzij wij voorbereid zijn, hetzij wij onvoorbereid zijn — Of hij hoog sprong of laag sprong, het hielp hem niet.

Wensch nooit uw evenmensen kwaad,
Al waart gij 't voorwerp van hun haat.

Ik deed het, hoewel ik er een hekel aan had — Zij kwamen, ofschoon het te laat was — Wijk nimmer van den weg der deugd

af, waar ge u ook bevinden moogt — Ik zal u niet vergeten, waarheen ik mij ook begeven moge — Ze deden het, hoezeer 't hun speet — Hij deed het, niettegenstaande ik het verboden had.

12. [VERGELIJKINGSZINNEN.] Men moet werken, *alsof men eeuwig zou leven* — Hij ligt, alsof hij dood ware — Zij zuchten, of ze ziek waren — Zij roepen, als verkeerden zij in nood.

13. [GEVOLGAANWIJZENDE.] Mijn middagmaal is *zoo* ingericht, dat ik nog een avondmaal kan houden.

V O O R B E E L D.

Ga, werwaarts uw plicht u roept — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten bijwoordelijken zin.

Ga — onb. bev. enk. eigenschapszin, hoofdzin.

werwaarts uw plicht u roept — onb. bev. enk. eigenschapszin, bijwoordelijke zin.

Gij — verzwegen ond.

ga — gez.

uw plicht — uitgebreid ond.

roept u — uitgebr. gez.

uw — bep. van *plicht*.

u — voorwerp.

G E M E N G D E O P G A V E N.

1. De wortel heet tevredenheid;
de takken heeten stevigheid;
de bloesems heeten lieflijkheid;
de vruchten heeten zaligheid,
en heel de boom heet matigheid!

2. Een zacht antwoord doet ziedenden toorn bedaren; maär een snerpend antwoord voert de gramschap ten top.
3. Sta vroeg op, indien gij rijk wilt worden, en ga vroeg naar bed, indien gij wijs wilt worden.
4. Scherpe distels steken zeer;
Kwade tongen steken nog meer.
5. Die wèl bemint,
Kastijdt zijn kind.
6. De vorsch springt weder naar den poel,
Al zit hij op een gulden stoel.
7. Die een ambacht heeft geleerd,
Krijgt den kost, waar hij verkeert.
8. Schaf raad
Voor 't kwaad,
Eer 't verder gaat.
9. Grijpt,
Als 't rijpt.
10. De roem onzer vaderen is de onze niet, tenzij wij hunne deugden navolgen.
11. De deugd vereenigt de menschen, daar zij hun een wederkeerig vertrouwen inboezemt.
12. Die een vijand (3n.) vergeeft, verkrijgt een vriend.
13. Die een gouden poort wil maken, brenge er elken dag een nagel toe.
14. Kom Gij tot ons op de wolken,
Heer! in uwe majesteit,
Opdat spoedig alle volken
Eeren uwe heerlijkheid.
15. Hij zegt, en grijpt een monnikskap
En dekt het zwanger brein,
En wapent zich met roer en zwaard,
En rept zich door den Bommelwaard,
En klopt aan Loevestein.

16. Loof den Heer, mijne ziel! en vergeet geene van zijne weldaden.
17. Een harde steen wet vaak het ijzer,
En harde slagen maken wijzer.
18. 't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden;
De mutsen zwieren rond in de opgestoken handen;
De doeken zwaaien; groet en handkus, 't luid hoezee
Verzelt hun uittocht langs het water en de ree.
19. Mijn zoon! verleen het oor aan de tucht uws vaders en
veracht het gebod uwer moeder niet.
20. De melk wordt deels versch gedronken; deels wordt ze tot
boter en kaas verarbeid; deels wordt ze gebruikt tot toebe-
reiding van koffie en andere dranken.
21. Een goed, gehoorzaam kind
Wordt overal bemind;
Maar ongehoorzaamheid
Wordt vroeg of laat beschreid.
22. God wederstaat den hoovaardige; maar den nederige geeft
Hij genade.
23. De standvastigheid onderstelt een verlicht besluit; de hard-
nekkigheid integendeel onderstelt de verblindings.
24. Grif genotene weldaden in marmer; doch schrijf beleedi-
gingen in zand.
25. Wees niet bezorgd voor den dag van morgen, want de
morgen zal voor het zijne zorgen.
26. In den tempel der deugd is waarheid het voorhof, liefde
het heilige, reinheid het heilige der heiligen.
27. Nederigheid is de edelste parel der kroon van wijsheid en
deugd, en schenkt aan schoonheid den schoonsten luister.
28. De Heer is groot,
Zijn naam is groot,
De luister zijner deugden groot,
Oneindig groot zijn wezen.

29. De dronkenschap verduistert het verstand, benevelt het geheugen, mismaaft de schoonheid, verlamt de krachten ontsteekt het bloed, veroorzaakt inwendige, uitwendige en ongeneesbare wonden, betoovert de zinnen, is een duivel voor de ziel, een dief voor de beurs, de metgezel der bedelaars, het ongeluk der vrouw, het verdriet der kinderen, maakt den sterke zwak, den wijze gek en sluit den Christen buiten het koninkrijk der hemelen.
30. Vreest God, eert den koning, weest gehoorzaam aan uwe Overheden, en schuwt hen, die de wetten veronachtzamen.
31. God is goed, als 't golvend graan
Welig mag op de akkers staan.
32. Waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen.
33. Waar ijdelheid en pronkzucht beginnen, houdt de innerlijke waarde op.
34. Met een klein roer wordt een schip gestuurd, werwaarts de schipper wil.
35. Sedert Jeruzalem verwoest is, zijn de Joden verspreid over de gansche aarde.
36. Daar God heilig is, moet Hij een afkeer hebben van de zonde.
37. Één uur van onbedachtzaamheid
Kan maken dat men jaren schreit.
38. Openbaar uw hart niet aan een ieder, opdat hij u niet met ondank betale.
39. Verlicht lasten, opdat uwe lasten verlicht worden; droog tranen, opdat uwe tranen gedroogd worden.
40. Zoo ik de liefde niet had, ik ware gelijk aan een klinkend metaal of eene luidende schel.
41. De mensch kan niet volmaakt vrij zijn, zoo hij zich zelven niet in alles verloochent.

42. Indien de jeugd nutteloos is voorbijgegaan, waarop zal men in den ouderdom roemen?
43. Die slechts water dronk, zou er zich wel bij bevinden; mits hij er aan gewoon ware.
44. Naarmate de volken beschaafder werden, leverden zij aan de nakomelingschap de merkwaardige gebeurtenissen hunner geschiedenis over.
45. Copernicus ontdekte de beweging der aarde om 'de zon; doch zijne tijdgenooten namen deze waarheid niet aan.
46. De Noordsche volken voerden in Europa het tweegevecht in, dat de Grieken en Romeinen niet kenden.
47. De buitensporige uitgaven verarmen de huisgezinnen, gelijk de koorts het lichaam vermageren, of gelijk de stormen de boomen van hunne bladeren en vruchten berooven.
48. Schoon de slavernij sedert de oudste tijden bestaan heeft, is zij onbestaanbaar met den tegenwoordigen staat van de zeden en den godsdienst.
49. Het paard, waarop de hertog van Wellington reed in den slag bij Waterloo, werd later door hem op pensioen gesteld.
50. De pen, waarmede de gevolmachtigden in 1856 den vrede van Parijs teekenden, was gemaakt van eene arendsschacht.
51. Wend u tot God in 't bangst gevaar;
Want Hij redt goddelijk, wonderbaar.
52. Het weldoen, lieve jeugd! voldoet aan 's menschen waarde,
En wordt door God beloond in hemel en op aarde.
53. Hem, die door weldaan ons verblijdt,
Zij steeds ons dankbaar hart gewijdt.
54. Deel met uw armen broeder 't brood:
Licht redt hij u uit grooter' nood.

55. Hij, die der zonden lust geniet,
Bejaagt steeds kommer en verdriet.
56. De leugen, hoe zij ook bekoort,
Brengt nimmer goede vruchten voort.
57. Doet steeds uw plicht, op heeter daad:
Licht is het morgen reeds te laat.
58. Wacht u voor onrechtvaardig goed,
Opdat ge uw ziel voor onrust hoedt.
59. Gods zegen rust op ieder kind,
Dat onrecht schuwt en deugd bemint.
60. Waar boosheid heerscht en deugd ontvliedt,
Verdwijnt de welvaart ras in 't niet.
61. Wacht u voor diefstal en voor logen,
Want nooit wordt ge aan de straf ontogen.
62. Wie waant, dat liegen redt uit nood,
Maakt slechts de misdaad dubbel groot.
63. Betrouw de zonde niet, hoezeer ze u vleit en streelt,
Dewijl ze uw hart bederft en uwe rust ontsteelt.
64. Als men opmerkzaam is bij nuttig onderwijs,
Behaalt men eenmaal wis den welverdienden prijs.
65. Wees minzaam, en vermijd den twist,
Die vaak met schade wordt beslist.
66. Waar ge ooit onreinheid ziet verschijnen,
Daar zal de welvaart ras verdwijnen.
67. Die in zijn jeugd niet vlijtig leert,
Krijgt zelden wat zijn hart begeert.
68. Al zijt gij slim bij booze daden,
Een muisje kan 't geheim verraden.
69. God oordeelt niet naar kleur of land,
Maar loont de deugd in elken stand.

70. Een rein geweten siddert niet,
Daar 't kwade voor een schaduw vliedt
71. Wie ouders mint en eert op aard,
Is God en menschen (3n.) lief en waard.
72. Wie op den hoogen God vertrouwt,
Heeft op een vasten grond gebouwd.
73. Al is een diertje nog zoo klein,
Het kan ons, menschen, nuttig zijn.
74. Die werkt met lust,
Verlangt geen rust.
75. De leerling, die deze gemengde opgaven behoorlijk ontleedt,
bezit eene voldoende kennis van de nevenschikkende en de
onderschikkende zinsverbinding.

III. DE VERKORTE ONDERGESCHIKTE VOLZIN.

30. De ondergeschikte volzin is soms vatbaar voor verkorting. Daardoor verliest hij den vorm van een volzin, en schijnt slechts een deel van den hoofdzin.

OPGAVEN.

1. Verkorte onderwerpszinnen.

U weder hier te zien, verheugt mij (= *Dat ik weder hier zie*, verheugt mij) — Het betaamt den leerling, *bescheiden te wezen*, of: *Bescheiden te wezen*, betaamt den leerling [= *Dat hij bescheiden is*, betaamt den leerling (3n.)] — Het is mijne gewoonte niet, mijn woord niet te houden — U te behagen, was zijn hoogste wensch —

Zijnen ouders genoeg te geveh, was zijn eenig streven — Het is een voorrecht, een gelukkig geheugen te hebben — Het is niet edel, slechts aan zichzelf te denken — Den arme en nooddruftige te helpen, is plicht — Den tijd niet verloren te laten gaan, is eene gewichtige zaak voor de jeugd — Het is eene gewichtige zaak voor de jeugd, den tijd wel te besteden.

2. Verkorte voorwerpszinnen.

Hij wenschte, *toegelaten te worden* (= Hij wenschte, dat hij toegelaten wierde) — Ik hoop, u nog eenmaal weder te zien — Zij beloofde mij, de ongelukkige bij te staan (= dat zij de ongelukkige zoude bijstaan) — Ik zweer u, hem nimmer te verlaten — Gij verzekert mij, er niet bij geweest te zijn — Zij meenen, zich genoeg te kunnen verontschuldigen — Ik geloof, mijn plicht gedaan te hebben — Hij verdient, zich geëerd te zien — Ik wensch u wel te rusten (= ik wensch u, dat gij wel moogt rusten) — Ik ried hem (3n.), zijnen plicht te betrachten — De onderwijzer vermaande haar, hare les te leeren — Zij verzocht ons, binnen te komen (= dat wij zouden binnenkomen) — Wie heeft u vergund, die perziken te plukken? — De veldheer beval, de brug af te breken (= dat men de brug afbrake, of: af zou breken) — Ik beloof u, te komen — Ik bespeur, gedwaald te hebben — Zij verlangt, binnengelaten te worden — Men vergunde haar, bij hare ouders te blijven.

3. Verkorte bijwoordelijke zinnen.

Zij kwam, *na gegeten te hebben* (= nadat zij gegeten had) — Zij bekende de misdaad, na haar eerst ontkend te hebben — De vijand trok af, na de plaats geplunderd te hebben.

Zij leeren naarstig, om goede vorderingen te maken (= *opdat* zij goede vorderingen maken) — Zij bezoeken trouw de school, ten einde niet achteruit te raken — Zij spraken zeer luid, ten einde door allen gehoord te worden — Zij gaan nu reeds op weg, om toch niet te laat te komen — Hij was zoo vriendelijk, het mij te laten weten (= *dat* hij het mij liet weten) — Ik ben zoo gelukkig u te kennen — Zij waren zoo onvoorzichtig, den koning openlijk te beleedigen — Hij is te lui, om te werken [*dan dat* hij werke, of: *werken zoude*] — De knaap was te dom, om het te begrijpen — Het licht ging uit, met de deur toe te slaan (= *terwijl* of *toen* men de deur toesloeg) — Hij

brengt den tijd door, met anderen te plagen — De sleutel brak, met het slot om te draaien — Zij leven voort, zonder over hun toestand na te denken (= *terwijl* zij niet over hun toestand nadenken) — Hij ging zijn gang, zonder zich aan dien wijzen raad te storen — Zij spelen, in plaats van te leeren (= *terwijl* zij niet leeren) — De jongen scheurde zijn boek, in plaats van zijne les uit te schrijven — Die knaap bedroeft ons, door nooit naar onze lessen te luisteren (= *dewijl* hij nooit naar onze lessen luistert).

Geweldig verschrikt, sprong hij in het water (= *Daar* hij geweldig verschrikt was, enz.) — Veracht en miskend, verliet hij zijn vaderland — Gevaar duchtende, liep hij henen — Nergens hulp vindende, gaf hij zich aan wanhoop over.

4. Verkorte bijvoeglijke zinnen.

Hij, rijk en aanzienlijk, verliet zijn vaderland vrijwillig (= Hij, die rijk en aanzienlijk was, verliet zijn vaderland vrijwillig) — Zij, eertijds geacht en bemind, werd nu veracht en gehaat — Wij, vroeger heidenen en afgodendienaars, kennen nu den eenigen waren God.

De *bijstellingen* kunnen als verkorte bijvoeglijke zinnen beschouwd worden.

VOORBEELDEN.

Het is mijne gewoonte niet, mijn woord niet te houden — samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten verkorten onderwerpszin.

Het is mijne gewoonte niet — bep. ontk. enk. eigenschapszin
hoofdzin, waarvan de verkorte
onderwerpszin het ware onder-
werp uitmaakt, van welken *het*
de aankondiger is.

mijn woord niet te houden, d. i.

dat ik, mijn woord niet houd — bep. ontk. enkelv. eigenschapszin, onderwerpszin.

Wij kunnen de nadere ontleding van deze volzinnen nu wel aan den leerling overlaten.

Hij verdiende, zich geëerd te zien — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten verkorten voorwerpszin.

Hij verdiende — onb. bev. enk. eigenschapsz., hoofdz.
zich geëerd te zien, d. i.

dat hij zich geëerd zag — bep. bev. enk. eigenschapszin, voorwerpszin.

Veracht en miskend, verliet hij zijn vaderland — Samengestelde zin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten verkorten bijwoordelijken zin.

Hij verliet zijn vaderland — bep. bev. enk. eigenschapszin, hoofdzin.

veracht en miskend, d. i.

dewijl, daar, omdat hij ver-

acht en miskend werd — bep. bev. enk. eigenschapszin, bijwoordelijke zin.

Hij, rijk en aanzienlijk, verliet vrijwillig zijn vaderland — samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten verkorten bijvoeglijken zin.

Hij verliet vrijwillig zijn vaderland — bep. bev. enk. eigenschapszin, hoofdzin.

rijk en aanzienlijk, d. i. *die*

rijk en aanzienlijk was

— onb. bev. enk. eigenschapszin, bijvoeglijke zin.

IV. ZINSCHEIDING.

31. De leestekens, die bepaaldelijk dienen om zinnen of zindeelen vaneen te scheiden, zijn: *de punt, de komma, de kommapunt en de dubbele punt.*
32. De *punt* wordt daar aangewend, waar een volledige zin ten einde is.
33. De *komma* staat:
- 1°. Tusschen nevensgeschikte zindeelen, wanneer ze niet door *of, en* of *noch* verbonden zijn: *Appels peren, perziken en abrikozen zijn smake-lijke vruchten; Zij is jong, schoon, vriendelijk en beleefd; Die heilige, plechtige, diepe stilte trof mij; Paleizen, hoven, kerk en toren, vesten wal staan op den vloed gebouwd uit onverwikt kristal; Matroos en scheepsvoogd; vriend en vreemde, knaap en man omarmen zich dooreen; Ik of gij zult gaan; Hij noch zijne zuster wilde het doen* (Zie de opgaven bij § 17).
- 2°. Tusschen nevensgeschikte zindeelen, wanneer zij door *of-of, en-en, noch-noch, deels-deels, hetzij-hetzij* verbonden zijn: *Of ik, of gij zult gaan; Nòch hij, nòch zijn broeder, nòch zijne zuster wilde het doen; Èn de vader, èn de moeder, èn de zoon, èn de dochter zijn allen even slecht; De visch was deels versch, deels gezouten; Allen moeten sterven, hetzij vroeg, hetzij laat* (Zie de opgaven bij § 17).
- 3°. Tusschen zeer nauw verbonden nevensgeschikte

zinnen van geringen omvang, vooral wanneer de verbinding geschiedt door *en*, *of*, *noch-noch*, *niet alleen-maar*, *niet alleen-ook*, en *ook*. Vóór en laat men de komma weg: *Hij weigert het, of hij staat het toe; De jongen leest, en het meisje breidt; Vreest God, want dat betaamt allen menschen* (Zie § 25, 1).

4°. Tusschen den hoofdzin en den ondergeschikten zin, hetzij de laatste al of niet vooraan staat, en al of niet verkort is, waarvan men tal van voorbeelden ziet in de opgaven bij de paragrafen 27 tot 30.

5°. Vóór en na den ondergeschikten tusschenzin, en vóór en na bijstellingen: *Hij, die zijne ouders eert, zal gelukkig zijn; Ik zal, daar gij toch niet luistert, maar niet voortgaan; Java, de parel onzer Oostindische bezittingen, is een heerlijk eiland*. Zie ook § 22 en de daarbij behoorende opgaven.

34. De *kommapun*t staat tusschen de nevenschikte zinnen, wanneer zij van vrij grooten omvang zijn, of wanneer het verbindingswoord is weggelaten. Wanneer de zinnen groote zelfstandigheid bezitten, zet men zelfs wel eene punt. Men zie hiervan een aantal voorbeelden in de opgaven § 25, 1°. en 2°.

35. 1°. De *dubbele punt* staat vaak tusschen nevenschikte zinnen, wanneer het verbindingswoord, vooral het voegwoord *want*, wordt weggelaten:

God vreezen is een goed begin:
De grond der wijsheid schuilt er in.

Zie § 25, 2°. aan 't slot.

- 2°. De *dubbele punt* staat vóór aangehaalde voorwerpszinnen: *Jezus zeide: »Heb God lief boven alles en uwen naaste als u zelveu.»*
- 3°. De *dubbele punt* staat vóór *bijstellingen*, die uit eenige nevensgeschikte zindeelen bestaan: *Er zijn vier jaargetijden: Lente, Zomer, Herfst en Winter.* Men mag ook schrijven: *Er zijn vier jaargetijden, als: Lente, Zomer, Herfst en Winter*, terwijl men in plaats van *als*, ook *namelijk*, of *te weten*, en soms *dat is* plaats kan.
36. Het *vraagteken* en *uitroepingsteeken* dienen om den toon te kennen te geven, waarop zekere soort van volzinnen moeten gelezen worden.
37. Het *vraagteken* staat na elke rechtstreeksche vraag: *Komt gij? — Hij vraagde mij: Waar komt gij vandaan? — Hij vraagde mij, waar ik vandaan kwam.*
38. Het *uitroepingsteeken* staat na *aangesproken personen* en *tusschenwerpsels*, en na allerlei zinnen, die een *wensch*, *begeerte*, *gebod*, of *verbazing*, *bewondering*, *smart*, *vreugde* enz. te kennen geven: *Jan! kom hier; Ach! gij doet mij zeer; Kwame hij toch! o Hoe heerlijk! God zij geloofd!* (Zie § 20 en 23).
39. Tot de teekens, die eenigermate de betrekking der zinnen aanduiden, behooren verder: *de aanhalings-teekens*, *de gedachtenstreep* en *de haakjes*.
40. De *aanhalingsteekens* staan vóór aangehaalde voorwerpszinnen: *God zeide: »Daar zij licht'», en daar was licht.*
41. De *haakjes* of *tusschenstellingsteekens* sluiten woorden of zinnen in, die als verklaring tusschen de leden van andere zinnen ingelascht worden; b. v. *Hij (minister) zeide, dat het ongeoorloofd was; Op onze reis door Nederland kwamen wij te 's Gravenhage (dat*

de zetel des bestuurs is), bezochten Leiden en eindelijk Amsterdam.

42. De *gedachtenstreep* wordt aangewend om eene ongewone rust in de rede aan te duiden, die gebezigt wordt om de aandacht van den hoorder te spannen of het bewogen gevoel van den spreker aan te duiden. B. v.: *Ik wil de uwe — ja, voor eeuwig de uwe zijn; Eene vloot wordt toegerust om over de baren — neen! om over de velden en akkers Leiden te komen spijszigen.*

Brengt de spreker den volzin niet ten einde, dan plaats men eenige punten, *beletselleeken* genoemd, in plaats van de *gedachtenstreep*: *Wij zouden, Jongelui! hier nog meer van kunnen zeggen, maar .....*

Bij den Uitgever dezes is van DENZELFDEN
SCHRIJVER mede verschenen :

- ZINSONTLEDING. Een Leerboek voor Onderwijzers
en Kweekelingen. Eerste Stukje, 3de, verbeterde
druk. . . . . f 0,50.
IDEM. Tweede Stukje, 2de verb. druk. . . . . - 0,90.
IDEM. Derde Stukje. . . . . - 1,10.
De 3 deelen compleet. . . . . - 2,50.
ZINSONTLEDING. Een *handboek* voor Onderwijzers
en Kweekelingen. 2de druk, herzien door en met
een Voorbericht van Dr. P. J. COSIJN. . . f 1,00.
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST. Een beknopt
Handboekje voor Hulponderwijzers en Kweekelingen
en leerlingen van Normaal- en Hoogere Burgerscho-
len, 3de verb. druk. . . . . f 0,60.
BEKNOPTE NEDERL. SPRAAKKUNST. Een Leer-
boekje voor de hoogste klassen der Scholen voor ge-
woon en meer uitgebreid Lager Onderwijs en voor de
laagste klasse der Hoogere Burgerscholen. 6de,
verb. druk. . . . . f 0,25.
BEKNOPT LEERBOEKJE der NED. SPRAAK-
KUNST. 4de, verb. druk. . . . . f 0,10.
AANLEIDING tot het ZUIVER SCHRIJVEN der
NED. TAAL, ten dienste der lagere Scholen in de
provincie Zeeland. 2de, verb. en verm. druk. f 0,15.
HONDERD OPSTELLEN ter verbetering, voor de
hoogste klasse der Volksschool en de laagste klasse
der Norm.- en Hoog. Burgersch. 3de, verb. dr. f 0,25.
TIJDTAFEL VAN DE GESCHIEDENIS DER PRO-
VINCIE ZEELAND. Een Leerboekje voor Onder-
wijzers en Kweekelingen. . . . . f 0,65.
ZEELAND. Een Geschied- en Aardrijkskundig Leer-
boekje voor de middelste en hoogste klasse der
Volksschool. . . . . f 0,12.

Deze werkjes zijn bij alle Boekhandelaren te
verkrijgen of te ontbieden.